

PRIAMO NAJBLIŽŠIE K PRAVDE

Milan S. Ďurica

Hlinkova
slovenská ľudová
strana

LÚČ

linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde

39

Milan S. Ďurica

Hlinkova slovenská ľudová strana

v hodnotení nemeckých diplomatov
a tajných agentov

1938 – 1945

LÚČ
Ústav dejín kresťanstva
Bratislava
2014

© Milan S. Ďurica, Bratislava, 2014

© LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2014

Všetky práva vyhradené.

ISBN 978-80-7114-983-5

HSLŠ v hodnotení nemeckých diplomatov a tajných agentov

Kto pozná slovenskú a českú historickú literatúru, ale aj značnú časť európskej historiografie o slovenských dejinách prvej polovice 20. storočia, nemôže sa vyhnúť dojmu, že v nej Hlinkova slovenská ľudová strana je najčastejšie predstavovaná ako fašistický, prípadne klérofašistický politický subjekt, nositeľ a šíriteľ radikálnych pravicových spiatočníckych a reakčných ideí, hlavne antibolševizmu, antičechizmu a antisemitizmu; jeden z najvernejších kolaborantov s Hitlerovým nacizmom a Mussoliniho fašizmom, exponent meštiackej buržoázie, zarytý nepriateľ robotníckej triedy a jej socialistických a komunistických obhajcov. A treba uznať, že tí, čo maľovali takýto obraz tohto slovenského, medzi obidvoma svetovými vojnami relatívne najsilnejšieho a najúspešnejšieho politického hnutia, dokázali infikovať aj značnú časť najmladšej generácie Slovenska. Veď na šírenie takýchto ideí disponovali financiami a mocným aparátom Komunistickej strany Československa, ktorá stála za svojimi ideologickými pracoviskami a navonok ich maskovala prestížnymi názvami vedeckého charakteru. Odráža sa to dodnes tak v určitej literatúre, ako napríklad aj v internetových diskusiách spontánnych účastníkov po uverejnení príspevkov týkajúcich sa toho obdobia.

Mojou úlohou tu je objasniť iba čiastkovú otázku: Ako sa javila HSLŠ v očiach a úsudkoch prejavovaných v úradných služobných hláseniach nemeckého vyslanectva v Bratislave ministerstvu zahraničných vecí v Berlíne a v tajných hláseniach rozličných spravodajských sietí. Je známe, že Hitlerova ríša udržiavala v každom štáte niekoľko od seba nezávislých spravodajských sietí. Na Slovensku podľa mojich zistení boli najme-

nej štyri alebo päť (lebo niektoré z nich mali osobitné oddelenia, ktorých celkom špeciálni agenti nepodliehali svojim priamym nadriadeným v danej štruktúre, ale disponovali priamou linkou na *Reichskanzlei* až k Martinovi L. Bormannovi, najbližšiemu spolupracovníkovi Hitlera). Takým bol napríklad dr. Fritz Fiala, nasadený ako skromný šéfredaktor nemeckého denníka *Grenzbote* v Bratislave. Ak zalistujeme v týchto archívnych materiáloch, budeme si môcť urobiť objektívnejší obraz Hlinkovej slovenskej ľudovej strany aspoň z uhla pohľadu vtedy najdôležitejšieho, najmocnejšieho, a preto rozhodujúceho faktora v geopolitickom priestore strednej Európy.

Tu však musím hneď poznamenať, že kto si nájde čas a námahu preskúmať stovky, ba tisíce zachovaných nemeckých dokumentov týkajúcich sa Slovenska v období, ktoré sme si vymedzili, príde k tejto prvej deziluzionujúcej globálnej konštatácii: predmet Hlinkova slovenská ľudová strana zaujíma v nemeckých dokumentoch až prekvapujúco podradné, ak nie priam zanedbateľné miesto. Preto na odborné spracovanie tejto témy s cieľom podať ucelenú a podľa možnosti vyčerpávajúcu historickú rekonštrukciu objektívneho profilu HSĽS treba hľadať oveľa širšiu a úplnejšiu heuristickú základňu. Tu sa budeme musieť predbežne uspokojiť s tými fragmentmi, ktoré nám prístupná nemecká dokumentácia poskytuje.

S touto rezervou pristúpime teda k téme.

V prvom období nemecko-českej krízy v rokoch 1937 – 1939, ktorá nadobudla medzinárodné rozmery, v nemeckých diplomatických dokumentoch sa ani len názvy „Slovensko“ a „Slováci“ takmer nevyskytujú. Zriedkavé výnimky sa nachádzajú iba v niektorých maďarských dokumentoch, ale vždy len v súvislosti s česko-maďarskými otázkami. Prvý dokument, v ktorom som našiel zmienku o Slovensku, je hlásenie nemeckého veľvyslanca vo Viedni, ktorým bol niekdajší vicekancelár Franz von Papen. Hlásenie z 1. decembra 1937 adresoval samému *Führerovi* a *Reichskanzlerovi* Hitlerovi. Išlo o podanie správy od rakúskeho vyslanca v Prahe Mareka o jeho dlhom rozhovore s preziden-

tom Benešom. Beneš mu vo svojich vývodoch načrtol, že jeho predchodca Masaryk Pittsburskou dohodou urobil zrejmu chybu. Vyslanec v zátvorkách vysvetľuje, že Masaryk sa po jednom rozhovore s Wilsonom zmluvne zaviazal, že Slovensko dostane v novozaloženom štáte osobitné kultúrne postavenie.¹

Ďalším dokumentom, ktorého predmetom sú Slováci a Slovensko, je nedatovaná správa poslanca Sudetonemeckej strany v pražskom parlamente Ing. Rudolfa Künzela-Jizerského, v ktorej referuje o návšteve poslancov K. Henleina, K. H. Franka, R. Künzela, F. Karmasina a Dr. Kreissla u Mons. Andreja Hlinku v Ružomberku 8. februára 1938. Z tejto správy vyplýva, že spomenutých poslancov Hlinka dovtedy osobne ani nepoznal, lebo pri privítaní vyslovil svoju radosť, že touto návštevou má možnosť poznať vedúce osobnosti Sudetonemeckej strany. Keď mu Frank poukázal na nevyhnutnosť spolupráce medzi nespokojnými národnosťami v štáte, Hlinka im rozvinul svoj politický program boja za autonómiu samobytného slovenského národa podľa Pittsburskej dohody a prejavil ochotu spolupracovať aj s inými stranami, aby sa navzájom podporovali. „Proti Nemecku sa Hlinka vyjadril veľmi zdržanlivo, predovšetkým z kultúrno-politického hľadiska, pričom sa odvolával na informácie, ktoré krátko predtým dostal od rišskonemeckých návštevníkov.“² Správa sa zakončuje vetou, že „Sidor následne odmietol uverejniť tlačovú správu o tomto rozhovore, lebo by to mohlo odstrašiť v Slovenskej ľudovej strane krídlo poslanca Tisu, blízke pražskej vláde“.³ V tomto dokumente sa po prvý raz uvádza tak HSLS, ako aj mená Hlinka, Sidor a Tiso.

Podobne nie je datovaný dokument o prijatí K. Henleina a K. H. Franka samým Hitlerom 29. marca 1938. Vtedy je to-

¹ *Akten zur deutschen auswärtigen Politik*, Serie D, Band II. Baden-Baden 1950 (ďalej len: ADAP, D...), 25, s. 52.

² Andrej Hlinka totiž mal dobré styky so Slováckmi vo Viedni a od nich určite vedel o tvrdých opatreniach národných socialistov proti cirkevným školám a kláštorom v susednom Rakúsku, ktoré sa v marci 1938 stalo Východnou markou Nemeckej ríše.

³ ADAP, D, II, 54, s. 97 – 98.

tiž zistená prítomnosť týchto nemeckých poslancov pražského parlamentu v Berlíne. Frank informoval Hitlera, že disponuje spojením k maďarskej a poľskej menšine, ako aj k Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, a že práve v ten deň majú Maďari a Slováci v parlamente vyhlásiť, že na základe Pittsburskej dohody žiadajú autonómiu pre územie Slovenska.⁴

Koncom marca 1938 Nemecké veľvyslanectvo v Spojených štátoch amerických poslalo do Berlína žiadosť Slovenskej národnej rady z New Yorku, podpísanú jej tajomníkom Štefanom Kiselom, v ktorom sa žiada, aby Česi bezodkladne opustili Slovensko, aby sa vykonal plebiscit na Slovensku a aby bola zaručená sloboda Slovákom aj všetkým ich susedom. Vyslanec v sprievodnom liste oznamuje, že z predošlého písomného styku pozná pána Kisela, ktorý tvrdí, že bol po vojne tajomníkom Slovenskej národnej rady a že on, veľvyslanec, sa obmedzil na potvrdenie prijatia listu. Posiela ho do Berlína, lebo predpokladá, že snahy o autonómiu Slovenska medzi Slovákami s americkým štátnym občianstvom môžu byť zaujímavé.⁵

Keď sa však potom 19. mája 1938 ohlásil na ministerstve zahraničia v Berlíne Ing. Franz Karmasin, legačný radca Dr. Günther Altenburg, vedúci referátu IV b, kompetentného pre Česko-Slovensko, ktorého prosil o politické inštrukcie pre svoju činnosť na Slovensku, ten mu odmietol dať akékoľvek inštrukcie a odkázal ho na *Volksdeutsche Mittelstelle*. Karmasin sa pokúsil dostať priamo k štátnemu sekretárovi, ale Altenburg ho poučil, že Henlein je vodcom aj karpatských Nemcov, a preto aj Karmasin sa musí riadiť podľa inštrukcií a informácií Henleina. Už vraj aj sama jeho návšteva na ministerstve má nádych nedisciplinovanosti a robenia sa dôležitým, čo ministerstvo nemá vôbec chuť podporovať.⁶

⁴ Tamže, 107, s. 159.

⁵ M. S. ĐURICA, *La Slovacchia e le sue relazioni con la Germania 1938/1945*. Padova 1964, dok. 1 – 1a, s. 121 – 122.

⁶ ADAP D II, 167, s. 229.

V Hitlerovom tajnom rozkaze, ktorý vydal najvyššiemu veleniu armády vo svojej funkcii jej najvyššieho veliteľa 30. mája 1938 – povestný *Plan „Grün“* –, ktorý sa začína vetou: „Je mojím nezmeniteľným rozhodnutím v dohľadnom čase vojenskou akciou rozbiť Československo“, sa názov Slovensko ešte vôbec nevyskytuje. Spomína tam iba teritoriálne nároky Maďarska voči Česko-Slovensku.⁷

Medzi nemeckými dokumentmi je uložený aj nemecký preklad listu talianskeho diktátora Benita Mussoliniho, ktorý 11. septembra 1938 adresoval vedúcemu britskej misie v Česko-Slovensku Viscountovi Walterovi Runcimanovi. V ňom Mussolini písal, že „nejestvuje iba problém sudetských Nemcov, ale aj problém Maďarov, problém Poliakov a problém Slovákov“ a že „tak, ako nejestvuje česko-slovenský národ, nejestvuje ani česko-slovenský štát“, lebo „vo Versailles vychádzali z jednoty, ktorá nikdy nejestvovala, a vytvorili umelý štát, ktorý od svojho vzniku niesol v sebe prvky svojej slabosti a svojho rozkladu“.⁸

Počas septembrovej krízy 16. septembra 1938 prijal námestník štátneho sekretára na nemeckom zahraničnom ministerstve Ernst Woermann maďarského vyslanca generálmajora Döme Sztójaya. V obsiahlom rozhovore o maďarskom postoji ku kríze formálne v mene svojej vlády oznamoval, že „medzi Poľskom a Maďarskom sa dosiahla úplná zhoda, že Poľsko nebude vznášať žiadne nároky na Slovensko, ale iba na Tešínske územie a nepatrné úpravy hraníc v slovenskom území, o čom sa dosiahla až do podrobností vzájomná dohoda. Pritom sa predpokladalo, že Slovensko v rámci maďarského štátu dostane širokú autonómiu“.⁹

S dátumom toho istého dňa nachádzame prvý dokument, ktorým sa nemecké ministerstvo zahraničných vecí iniciatívne zaoberá Slovenskom. Dňa 16. septembra 1938 Altenburg poslal vyslanectvu do Prahy telegram, v ktorom na požiadanie

⁷ Tamže, 221, s. 281.

⁸ Tamže, 488, s. 636 – 638.

⁹ Tamže, 506, s. 652 – 653.

Konrada Henleina prosí, aby vyslanectvo oznámilo poslancovi Ernstovi Kundtovi, že má bezodkladne kontaktovať Slovákov a vyzvať ich, aby počas zajtrajšieho dňa vzniesli svoje autonomistické požiadavky.¹⁰ Odpoveď z Prahy došla do Berlína telegramom z 20. septembra, v ktorom vyslanectvo oznamuje, že poslanec Kundt už z vlastnej iniciatívy kontaktoval Slovenskú ľudovú stranu, ktorá vyhlásila svoje požiadavky: „1. Plné rešpektovanie osobitosti slovenského národa a slovenského jazyka. 2. Bezprostredné a definitívne riešenie slovenskej otázky na základe Pittsburskej dohody a najnovšieho parlamentného návrhu Slovenskej ľudovej strany, s vlastným zákonodarným snemom.“ V úradnom vyhlásení HSLS sa konštatuje, že Slovenská ľudová strana neuzavrela ani písomnú, ani ústnu dohodu o spolupráci s neslovenskými politickými stranami. Ďalej sa odsudzuje krvavé a násilné riešenie národnostného problému štátu a vyslovuje sa presvedčenie, že sa konečne dosiahne dobrý vzťah medzi Čechmi a Slovákami, a tým aj posilnenie česko-slovenského štátu vnútorne i navonok. V dokumente sa doslovne cituje aj záverečná veta vyhlásenia HSLS: „My chceme slobodný a spokojný slovenský národ, autonómne a šťastné Slovensko, konsolidovanú Československú republiku. K tomu nech nám Boh pomáha!“¹¹ Autorom tohto úradného vyhlásenia HSLS nemohol byť nik iný, ako po smrti Andreja Hlinku úradujúci podpredseda strany Dr. Jozef Tiso.

V zázname zo stretnutia kancelára Hitlera s britským premiérom Nevillom Chamberlainom v Bad Godesbergu 22. septembra 1938 Hitler vo svojich dlhých vývodoch povedal aj to, že „milión Slovákov bolo tak isto vťahnutých do toho štátu napriek tomu, že Slováci nikdy v dejinách neboli ovládaní Čechmi“.¹² Z toho zrejme vyplýva, že vtedy ešte Hitler o Slovákoch myslel a hovoril tak, ako ho informovali Maďari. V následnom ďalšom obsiahlom rozhovore medzi týmito dvoma štátnikmi, ktorý sa

¹⁰ Tamže, 534, s. 671.

¹¹ Tamže, 543, s. 680.

¹² Tamže, 562, s. 694–702.

konal 23. septembra, nepadlo ani slovo o Slovensku. V ten istý deň však maďarský vyslanec predložil na ministerstve zahraničných vecí v Berlíne maďarské požiadavky: 1. Prinavrátene Maďarmi obývaných území terajšieho Česko-Slovenska Maďarsku. 2. Praktické zabezpečenie samourčovacieho práva do terajšieho Česko-Slovenska začlenených Slovákov a Rusínov.¹³

V nemeckých archívnych fondoch sa nachádza aj zúfalá prosba, ktorou sa 29. septembra 1938 obrátil na kancelára Hitlera Imro Mocik z Budapešti, podpísaný ako „bývalý tajomník Slovenskej ľudovej Strany Hlinkovej“. Oznamuje, že vodcovia slovenského národa sú väznení pod policajným a vojenským dozorom, a preto žiada, aby sa kancelár zastal ľudu za jeho samourčovacie právo. „Chceme sa odtrhnúť od českej republiky. Žiadame na Slovensku vykonanie plebiscitu pod ochranou nemeckého a talianskeho vojska. Pán kancelár, veríme vo Vás.“¹⁴ Nikto mu na to neodpovedal.

Až vyhlásenie autonómie Slovenskej krajiny v Žiline 6. októbra 1938 vyvolalo konkrétny záujem v Berlíne. Už 5. októbra nemecký konzulát v Bratislave hlásil do Berlína, že záujem Slovenska sa sústreďuje do Žiliny, kde sa zajtra zíše predsedníctvo Slovenskej ľudovej strany. Aj všetci poslanci Podkarpatskej Rusi sú už v Žiline a prihlásili sa k politickému programu slovenských autonomistov. Poslanec Národnej strany Vančo už ju zjednotil s Hlinkovou stranou. Veľmi pozoruhodné je, že s hlinkovcami v Žiline už vyjednávajú slovenskí poslanci Agrárnej strany aj sociálni demokrati. V Ružomberku zasadajú poslanci Slovenskej ľudovej strany.¹⁵ Hneď 6. októbra zástupca konzula von Druffela posielal urgentnú správu s nemeckým prekladom obidvoch vyhlásení zo Žiliny.¹⁶

Nemecký štátny sekretár Ernst Freiherr von Weizsäcker 9. októbra 1938 osobne dával inštrukcie svojmu konzulovi v Brati-

¹³ Tamže, 586, s. 727.

¹⁴ Tamže, 665, s. 798.

¹⁵ PA AA, Pol. IV, 352, Slowakei 5, Bd. I.

¹⁶ Tamže.

slave Ernstovi von Druffelovi. Oznamoval mu, že podľa najnovších rozhovorov *Führer* je za samourčenie, čo bude mať za následok, že Bratislava pripadne Slovensku. „V slovenskej otázke stojíme sympaticky k žilinským rozhodnutiam. Heslo: Samourčenie.“¹⁷ Potom až 17. novembra 1938 nachádzame preklad slovenskej tlačovej služby STK z Bratislavy, v ktorom sa opisuje, ako klub poslancov a senátorov HSLS v Prahe oslavoval národnú jednotu a potom diskutoval o vládnom návrhu na zmocňovací zákon, ktorý odmietol. Klub rozhodol, že pri debate v Poslaneckej snemovni prednesie jeho pozmeňovacie návrhy Karol Sidor a v Senáte Dr. Karol Mederly. Po skončení debaty zjavil sa v klubovej miestnosti česko-slovenský vyslanec v Paríži Štefan Osuský, ktorý referoval jednotlivým záujemcom o medzinárodnej situácii.¹⁸ V obsiahlom 9-stranovom referáte, ktorý zástupca vyslanca v Prahe Andor Hencke 13. decembra 1938 po svojich rozhovoroch s Beranom a Chvalkovským poslal do Berlína, nachádzame iba v predposlednom 7. odseku, pozostávajúcom zo samých českých žalôb na Slovákov, ktorí vraj zneužívajú autonómiu, dávajú sa ovplyvňovať z Ríma, a najmä na Tisu, „ktorého strana to bola, ktorá na príkaz od Svätej stolicy hlasovala za zvolenie Beneša“; a v poslednom 8. odseku dve vety: „Postoj Zjednotenej národnej strany [HSLS – Strany slovenskej národnej jednoty] voči vláde je úplne lojálny. Ukáže sa to aj pri dnešnom hlasovaní o vládnom vyhlásení.“¹⁹

Medzi osobnými papiermi z pozostalosti po Hitlerovom *Reichsstathalterovi* vo Viedni Arthurovi Seyss-Inquartovi je veľmi zaujímavý nepodpísaný dokument s jednoduchým nadpisom „Správa o Slovensku“. Je to veľmi podrobná, ale nie celkom presná analýza politickej situácie, ktorá však obsahuje aj návrhy, ako postupovať z nemeckej strany v ovplyvňovaní tej situácie smerom k štátnej samostatnosti. Ako prvý krok sa tam

¹⁷ M. S. ĎURICA, cit. d., dok. 3, s. 125.

¹⁸ BA, *Nachlass Seyss-Inquart* 48.

¹⁹ M. S. ĎURICA, cit. d., dok. 16, 16a, s. 141 – 148.

odporúča: „1. Latentne prítomná nespokojnosť obyvateľstva sa využije propagovaním Hlinkovej strany a politicky sa zameria na vyžadovanie vlastnej štátnosti.“²⁰

Potom až v dokumente z 23. februára 1939 – obsiahla správa nemeckého konzula von Druffela z Bratislavy po dlhom rozhovore s prof. V. Tukom – nachádzame veľmi stručnú zmienku o HSLS: „Hlinkovu stranu označil Tuka ako mŕtvu. Sidor vraj nedokázal z nej niečo urobiť.“²¹

Podobne niekedy z konca februára 1939 je nedatovaný obsahly 59-stranový elaborát *Die Slowakei* s úradným označením *Der Reichsführer – SS/Der Chef des Sicherheitshauptamtes* – III 225. – Tajné! Je to zrejme príručný informatívny dokument vypracovaný pre samého Heinricha Himmlera. Po opise zemepisných údajov a stručnom náčrte historického vývoja slovenského územia a jeho obyvateľstva až do roku 1918 nasleduje rozbor politickej situácie až do konca roka 1938, ba posledné záznamy sa týkajú niektorých udalostí z februára 1939. O Hlinkovej slovenskej ľudovej strane sa zdôrazňuje jej dôsledný, ale neúspešný boj o včlenenie Pittsburskej dohody do ústavy Česko-slovenskej republiky. Je tam zaznamenané jasné víťazstvo HSLS v obecných voľbách v júni 1938 „napriek silnému štátnemu teroru“. Po zaregistrovaní smrti „vodcu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Hlinku 16. augusta 1938“ autor elaborátu píše: „Hlinkov politický testament sa proti očakávaniu nenašiel. Následkom toho Slovenská ľudová strana veľmi trpí pre boj o moc medzi Dr. Jozefom Tisom a Karolom Sidorom. (s. 27) Veľmi nepresne dokument zachycuje vyhlásenie autonómie Slovenskej krajiny 6. októbra 1938 v Žiline. Za autora zjednotenia všetkých politických strán na Slovensku vrátane HSLS a Komunistickej strany udáva Dr. Milana Hodžu, ktorý to síce odporúčal, ale sa na tom aktívne nezúčastnil. Po 6. októbri ako prvý politický faktor registruje Hlinkovu gardu, zdôrazňujúc, že prevahu v nej majú mladší, radikálni politici, ktorí sú za samostatnosť Slovenska.

²⁰ BA, *Nachlass Seyss-Inquart* 48.

²¹ M. S. ĎURICA, cit. d., dok.19, s. 151 – 154.

Potom predstavuje zloženie autonómnych vlád Slovenska a ich vnútorné problémy. Ale Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu prakticky úplne obchádza. Spomína ju iba v rámci stručných životopisných údajov o členoch vlád, ktorí mali vysoké funkcie v HSLS. Nakoniec spomína aj hnutie moravských Slovákov, ktorí sa snažia o pripojenie k Slovensku, v čom im pražská vláda prekáža, lebo sa bojí, že by to viedlo aj k roztrhnutiu Moravy. Záverom autor tvrdí: „Ak v samom slovenskom národe, ako to ukazuje aj vôľa moravských Slovákov, je viac alebo menej prítomná jednota, tak záverom treba povedať, že vo vedení Slovákov, predovšetkým vnútri vlády, nemožno rozoznať ani jednotný obraz, ani jasnú politickú líniu.“ (s. 49)

Marcová kríza slovensko-česká sa blížila. V situačnej správe o Česko-Slovensku *Reichsführera SS* číslo 5/39 zo 7. marca 1939 čítame: „Ministerský predseda Beran odovzdal 2. marca 1939 zástupcom slovenskej vlády nasledujúce požiadavky ústrednej vlády: 1. Vyhlásenie celej slovenskej vlády o lojálnosti k česko-slovenskej štátnej idei. 2. Okamžité prepustenie šéfa propagandy Macha. 3. Zrieknutie sa svojich vojenských požiadaviek. (Odvolanie českých dôstojníkov a ozbrojenie Hlinkovej gardy). Predsedníctvo Slovenskej ľudovej strany sa zišlo 6. marca 1939, aby prediskutovalo vec pred ministerskou radou, ktorá sa mala zísť v ten istý deň. V predbežnej diskusii sa rokovalo o pražských požiadavkách. Rozhodlo sa, že na ministerskej rade sa bude presadzovať stanovisko odmietnuť pražské požiadavky. Ministerská rada uložila Sidorovi povinnosť, aby v Prahe čo najostrejšie odmietol požiadavky centrálnej vlády a energicky zastával stanovisko slovenskej samostatnosti.“²²

V obsažnom 12-stranovom zázname s nadpisom: „SLOWAKEI. Unterredung Dr. W. mit Minister Tuka am 16. Mai 1939“, ktorý nesie početné znaky vlastnoručných zásahov Seyss-Inquarta a hore rukopisné dispozície: „Prísne dôverné! Ihneď Wächterovi! V rozhovoroch pokračovať!“, je aj táto výpoveď prof. Tuku:

²² Tamže, dok. 24, s. 159 – 160.

„Dňa 15. mája t. r. sa konalo zasadanie Prezídia Hlinkovej strany, počas ktorého boli vznesené hrubé útoky proti Sidorovi. Prítomný Tiso prijal tieto útoky a vyhlásil, že tento stav sa viac nemôže znášať. Aj Tuka vyhlásil, že on ako minister vnútra sa cíti povinným zakročiť proti Sidorovi a jeho nasledovníkom, v každom prípade však iba politickými prostriedkami. Na základe tejto diskusie, ktorá nadobudla veľmi tvrdé formy a pri ktorej Sidor a jeho prívrženci boli úplne zatlačení do obrany, bolo dohodnuté, že Sidora už treba prinútiť, aby prevzal funkciu vyslanca pri Vatikáne.“²³ Nie je ľahké zistiť, kto sa skrýval pod siglou „Dr. V.“ Osobne by som pokladal za pravdepodobné, že to bol Dr. Edmund Veesenmayer, ktorý v tom období bol najbližším spolupracovníkom Hitlerovho štátneho sekretára a ministra pre mimoriadne záležitosti Wilhelma Kepplera.

Nemecký vyslanec v Bratislave Hans Bernard 27. septembra 1939 oznamoval do Berlína, že 1. októbra Tiso bude zvolený za predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. K správe dodával, že podľa neho aj za prezidenta republiky bude zvolený Jozef Tiso.²⁴

Po voľbe Dr. Jozefa Tisu za prezidenta republiky sa ešte viac sústreďovala pozornosť nemeckých diplomatických a tajných agentov na osoby, ktoré mali priamy vplyv na vedenie štátu, než na Hlinkovu stranu. Iba v jednom hlásení agentov *Dr.Chl/Hi* z 13. februára 1940 nachádzame správu o tom, že Generálny sekretariát Slovenskej ľudovej strany vyzval všetky akciové, komanditné a otvorené obchodné spoločnosti, aby mu predložili zoznam svojich administratívnych, dozorných funkcionárov, ako aj členov predsedníctva a konateľov, pričom musí byť presne udané aj povolanie, národnosť, štátna príslušnosť, náboženstvo a dátum nastúpenia do funkcie. Toto opatrenie má asi slúžiť na získanie podkladov pre zákon o arizácii.²⁵ Potom až 19. apríla 1940 agenti *Za/K* hlásili k veci „revolučné hnutie

²³ BA, *Nachlass Seyss-Inquart* 48.

²⁴ PA AA, *Gesandtschaft Pressburg*. Bd. 1.

²⁵ BA, R70, *Slowakei* 188.

na Slovensku“, že „v súvislosti s uväznením slovenského nacionalistu farára Boháča zo Sokoloviec 12. apríla 1940 delegácia Hlinkových gardistov a obecných funkcionárov z obcí patriacich pod farnosť Sokolovce bola v Bratislave, aby dosiahla od vlády prepustenie uväzneného. Delegáciu však neprijal žiaden minister, tak sa bez vybavenia veci pobrala na Sekretariát Hlinkovej ľudovej strany, kde ju tajomník prijal. Keď mu však predniesli svoju prosbu, odpovedal: „To sa Boháčovi stalo celkom správne, že bol uväznený. Veď on stále paktoval s piešťanskými Nemcami a tým poškodil slovenský štát o veľa miliónov. Pravdepodobne tajomník Galan tým myslel na zavretie Židov minulého roku vo vinárni v Sokolovciach, čo malo za následok stiahnutie sa kapitálu a odklon židovských obchodných kruhov, ako aj prejavenie ich nezájmu o piešťanské kúpele.“²⁶

V súrnom hlásení o návrhu na výber poradcov (*Berater*) pre Slovensko vyslanec von Killinger na 4. mieste v poradí štrnástich poradcov navrhoval za poradcu pre Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (pre jej vedenie) Pg. Hansa Pehma.²⁷

Keď 20. septembra 1940 Generálny sekretariát Hlinkovej strany vydal vnútorný obežník č. 6, ktorým oznamoval funkcionárom strany, že jej predseda a prezident republiky Dr. Jozef Tiso má úmysel organizovať kňazské konferencie na viacerých miestach Slovenska, tajní agenti hneď o tom informovali Ríšsky hlavný bezpečnostný úrad v Berlíne s prílohou prekladu toho obežníka a úplným zoznamom všetkých šiestich župných a päťdesiatich ôsmich okresných tajomníkov s ich adresami.²⁸

Zo 16. októbra 1940 nachádzame tajné hlásenie z Bratislavy na Hlavný úrad ríšskej bezpečnosti, že „prezident Tiso zamýšľala predsa len uskutočniť stavovskú výstavbu slovenského štátu podľa pápežských encyklík. Keďže mu vraj bola v Salzburgu

²⁶ BA, R70, *Slovakie* 54.

²⁷ PA AA, *Handakten Luther, Slowakei*, Bd. 38. – Skratka Pg. = člen Strany. Pehm bol starým, zaslúžilým členom Hitlerovej strany NSDAP (Nemeckej národno-socialistickej robotníckej strany).

²⁸ BA, R70, *Slovakie* 48.

zakázaná takáto štátna štruktúra, pokúša sa zriadiť stavovskú výstavbu prostredníctvom Slovenskej ľudovej strany“.²⁹ Z iných prameňov vieme, že túto informáciu prezradil *SS-Hauptsturmführerovi* Wislicenyemu Dr. Augustín Morávek.

V nedatovanom hlásení Bezpečnostnej služby po Tukovom vyhlásení „Slovenského národného socializmu“ asi v októbri 1940 je správa o tom, že „slovenský národný socializmus nemá vlastne s výrazom socializmus nič spoločné, on je kresťansko-sociálny; potom už iba kresťanský a aj sociálny, a nakoniec už len kresťanský. Aby sa najprv dal program tomuto národnému socializmu, bola založená Katolícka akadémia a v konečnom výsledku nevie sa už vôbec nič o národnom socializme: toto slovo takmer vymizlo. Zostala však naďalej stará dobrá Slovenská ľudová strana so svojím klérom a s ním na čele nasadenými mužmi. (...) Hlavným vinníkom za tento vývoj na Slovensku je štátny prezident Tiso“.³⁰

Na veľké prekvapenie všetkých, s nemeckým národným socializmom sa zahrávajúcích slovenských politikov, koncom decembra 1940 Tiso vo svojej funkcii predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany podľa zákona a v zmysle rozhodnutia širšieho predsedníctva HSLŠ vykonal celý rad dôležitých personálnych zmien. Za generálneho tajomníka HSLŠ vymenoval k 1. januáru 1941 ministra hospodárstva Dr. Gejzu Medrického, za predsedu Združenia priemyslu, remesiel a peňažníctva Jána Farkaša, za predsedu Pôdohospodárskeho združenia Teodora Turčeka, za predsedu Združenia štátnych a verejných zamestnancov Štefana Suroviaka a za predsedu Združenia príslušníkov slobodných povolání JUDr. Štefana Ravasza. Táto správa, zverejnená 28. decembra 1940 vyvolala priam paniku v spomenutých kruhoch. Minister Mach, ktorý o ničom nevedel, spojil sa s predsedom vlády Tukom, ktorý sa zotavoval v Semmeringu, a po porade s ním chcel protestovať u prezidenta Tisu, ale ho nezastihol, lebo už bol na ceste do Bánoviec. Došiel za ním

²⁹ BA, R70, *Slowakei* 112.

³⁰ BA, R70, *Slowakei* 187.

až do Bánoviec a oznámil mu, že Tuka za týchto okolností podá demisiu. Keď mu Tiso zreteľne vysvetlil, že konal podľa zákona, ktorý ho na to oprávňuje, Mach sa na druhý deň pobral spolu s Ing. Karmasinom k Tukovi do Semmeringu. Dosiahli iba to, že Farkaš vymenovanie neprijal. Agent 161 to všetko bezprostredne hlásil do Berlína.³¹

Spomenutý poradca určený z Berlína pre Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu Hans Pehm začiatkom januára 1941 pripravil svoju „dôvernú“ správu o najnovšom vývoji v Prezídiu strany. S dátumom 14. januára Wisliceny to odoslal na Hlavný ríšsky bezpečnostný úrad v Berlíne. Je to prakticky prvý nemecký dokument, ktorý sa dôkladnejšie zaoberá našou témou. Preto z neho vyberieme podstatnejšie časti.

„Križa v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ktorá sa už od Vianoc 1940 stala latentnou, doviedla k celkom prekvapujúcej zmene na poste Generálneho tajomníka Hlinkovej strany. Štátny prezident vymenoval za nového generálneho tajomníka vtedajšieho ministra hospodárstva Dr. Gejzu Medrického. Súčasne s týmto vymenovaním ‚oslavovala idea kresťanského stavovského štátu svoj veselý pôvodný stav‘.“ Potom vypočítava všetkých asi osem vedúcich rozličných dôležitých ustanovizní, ktorých v rámci tejto krízy prezident odvolal a nahradil novými. „Tieto nové vymenovania poukazujú na to, že štátny prezident Dr. Tiso s celou svojou mocou chce uskutočniť svoj zámer, oživiť na Slovensku kresťanský stavovský štát. Časopisy, ktoré patria jeho strane používajú vždy ako úradný titul ‚Vodca národa a predseda Strany Dr. Tiso‘. To sa však robí iba asi šesť týždňov; predtým sa takýto titul vôbec nepoužíval.“ Ďalej pripisuje Tisovi úmysel strhnúť na seba všetku štátnu moc, zmeniť vládu a stať sa súčasne aj jej predsedom, aby mohol vytvoriť ten stavovský štát. Autor hlásenia spochybňuje dokonca, či Tiso neklame ľud, ak tvrdí, že má dôveru *Führera* Adolfa Hitlera, lebo jeho opatrenia tomu hrubo protirečia.³² Našťastie Berlín mal na

³¹ BA, R70, *Slovakie* 48.

³² Tamže.

Slovensku aj iných agentov a pozorovateľov, takže podobné diletantské „zistenia“ viedli k tomu, že po niekoľkých mesiacoch bol „Direktor Pehm“ odvolaný a Hlinkova slovenská ľudová strana viac žiadneho poradcu nedostala.³³ Medzitým však Pehm ešte pravidelne posielal svoje správy.

Napätie medzi Tisom a Tukom v tom čase vrcholilo. Krátko pred svojím odvolaním zo Slovenska vyslanec von Killinger v hlásení svojmu nadriadenému štátnemu podsekretárovi Lutherovi písal: „Momentálne situácia je taká, že vypukol boj medzi predstaviteľmi národného socializmu (Tuka, Mach, Murgaš) a medzi kresťanským socializmom – čítaj politický katolicizmus (Tiso a jeho prívrženci). Ďurčanského panslavistický tábor sa, samozrejme, pridal na Tisovu stranu.“³⁴ Preto Tiso zvolal na 20. januára 1941 tajomníkov HSLS a informoval ich dôverne o situácii. Táto jeho reč sa dostala do rúk nemeckých agentov a tlačový referent pri Machovom Úrade propagandy Wolfgang Mühlberger ešte v ten istý deň telegrafoval do Berlína doslovný preklad Tisovej reči s komentárom: „Táto reč je z viacerých uhlov pohľadu veľmi dôležitá. Po prvý raz sa zdá, že aj u Tisu prevážila emotívnosť a temperament, takže máme na stole nešminkovaný názor slovenského štátneho prezidenta na najzákladnejšie otázky. Prosím čo najrýchlejšie preskúmať túto vec hlavne vzhľadom na dojem, ktorý spôsobí v zahraničí, a ešte dnes mi dodaj ďalekopisom inštrukcie k tomu. (...) Vyslanectvo bude ešte dnes proti tej reči protestovať.“³⁵ Nový Vyslanec Ludin skutočne intervenoval u prezidenta Tisu a po vypočutí jeho stanoviska radil mu, aby verejne vyslovil svoju dôveru k Ríši.³⁶

Práve v tom čase – 24. januára 1941 – Vyslanectvo Slovenskej republiky v Berlíne predložilo Hitlerovmu ministerstvu zahraničných vecí verbálnu nótu, ktorou žiadalo o súhlas nemeckej

³³ G. MEDRICKÝ, *Minister spomína*. Bratislava 1993, s. 114 – 117.

³⁴ PA AA, *Handakten Luther, Slowakei*, Bd. 38.

³⁵ PA AA, *Büro des Staatssekretär, Slowakei I*.

³⁶ PA AA, *U.St.S. Luther 32 – Slowakei*.

vlády na zriadenie Zahraničnej organizácie Slovenskej Hlinkovej strany v Nemeckej ríši. Argumentovalo tým, že sa tam stále zdržuje vyše päťdesiat tisíc slovenských štátnych občanov, prevažne robotníkov, ktorým by sa tým umožnilo uplatňovať ich práva vyplývajúce z členstva v strane. Na dokumente je pečať, ktorá udáva, že nóta nebola predložená ministrovi, ale pridelená príslušnému referentovi (H. Heiburgovi?) na ďalší postup. Pečať je však rukou prečiarknutá a na písacom stroji je vsunutá poznámka: „Pripojená verbálna nóta bola v zmysle vnútorného obežníka z 29. 5. 1940 predložená pánu ríšskemu ministrovi zahraničných vecí. Odpis dostal pán štátny podsekretár Politického oddelenia.“³⁷ Vidno, že vecou sa už skôr zaoberali v Bratislave, lebo pod dátumom 27. januára 1941 poradca Hans Pehm posielal do Berlína správu „Štruktúra Hlinkovej slovenskej ľudovej strany“, ku ktorej priložil rozličné zoznamy osôb, spolu šesť príloh. Jeho prehľad štruktúry HSLS je, možno povedať, stručný, a pritom vyčerpávajúci. Oznamuje, že HSLS sa člení podľa územného členenia štátu na šesť žúp a päťdesiatosem okresov. Má spolu 205-tisíc členov a 2 392 miestnych organizácií. Udáva všetky mená tak päťčlenného užšieho, ako aj dvadsaťpäťčlenného širšieho predsedníctva strany, ktorí spolu s užšou radou strany tvoria jej vedenie. Zdôrazňuje, že vo všetkých organizačných štruktúrach sú veľmi početne zastúpení kňazi. Nakoniec súhrnom píše: „Strana v celej svojej štruktúre sa podobá kresťansko-sociálnym stranám, aké sme my mali v Ríši a v Rakúsku. Aj spôsob ich činnosti je z väčšej časti ten istý, ktorý sa obmedzuje na intervencie. Doteraz neboli žiadnym spôsobom včlenené do strany štyri stavovské zoskupenia, ktoré boli proklamované 6. januára t. r. Aj v tomto sa to ukazuje ako púhy príbuzenský podnik, lebo obidvaja poslanci Turček a Suroviak sú príbuznými štátneho prezidenta Tisu; advokát Dr. Ravasz je vnukom predsedu Štátnej rady profesora Dr. Ra-

³⁷ PA AA, Inland II g 448. *Berichte und Meldungen zur Lage in und über die Slowakei, 1940 – 1941*. Bd. 1.

vasza a Jano Farkaš je protežovaný manželkou ministerského predsedu Tuku.“³⁸

Vo svojej správe z 13. februára 1941 poradca Pehm oznamuje, že vo februári a v marci sa budú konať v okresných mestách kurzy pre funkcionárov HSLŠ. Pritom poznamenáva, že sa práve vrátil z Turčianskeho Svätého Martina a z Ružomberka, kde zistil: „V Ružomerskej župe sa okresní náčelníci a poslanci Hlinkovej strany navzájom tľú. Mladý okresný náčelník a člen širšej rady strany okresu Liptovský Svätý Mikuláš Guzikiewicz chce bezpodmienečne vytlačiť župana a poslanca Ružomerskej župy preláta Dr. Jána Ferencíka. Takisto bojuje poslanec Dr. Tvrdý zo Žiliny za chrptom proti svojmu dobrému priateľovi, poslancovi Suroviakovi, a sám mi to rozprával, iste v zastretej forme, cestou vlakom zo Žiliny do Bratislavy. V každom prípade však väčšina poslancov Ružomerskej župy – tam som sa totiž o tom mohol presvedčiť – je zaujatá proti poslancovi Germuškovi, ktorý je stálym zástupcom generálneho tajomníka strany. Dúfam, že sa mi podarí tak využiť tieto vnútorné rozpory, ktoré sú vo vedúcej vrstve strany, aby sa, nakoľko možno, blokovala úderná sila strany. Preto sa pousilujem rozduchávať túto žiarlivosť na mocenské pozície, ktorá nechýba ani medzi duchovnými, aby som tak vzájomnou rozbitosťou obohral celú tú skupinu poslancov. Ešte som mohol vyzozorovať, že títo poslanci nie sú úplne spokojní ani s Dr. Tisom, zatiaľ čo Tuku a Macha skutočne nenávidia. V Ružomerskej župe napríklad Dr. Tiso určite nemá za sebou väčšinu, ba musí sa čiastočne deliť o popularitu s miestnymi vodcami.“³⁹

Pehm sa 23. februára 1941 zúčastnil na jednom z kurzov pre okresných tajomníkov Hlinkovej strany, lebo tam mal rečníť generálny tajomník minister Medrický. Na druhý deň o tom hlásil, že sa na kurze zúčastnilo stodvadsať tajomníkov, hoci ich malo byť tristoosemdesiatštyri. Pokračoval: „Hlavný prejav ministra Dr. Medrického sa hemžil iba výrazmi ‚Kristus kráľ‘, ‚kresťan-

³⁸ BA, R70, *Slowakei* 48.

³⁹ Tamže.

ská viera' a ‚kresťanské presvedčenie‘. Tento kurz nemožno pokladať za skutočné školenie, aké by si to človek mal predstaviť, keďže boli prítomní kultúrni vedúci a hospodárski referenti miestnych organizácií. Nakoniec sa ujal slova biskup Dr. Čársky, ktorý v nadväznosti na predrečníka sa konečne zmienil aj o slovenskom národnom socializme, ktorý sa však tu na Slovensku musí prispôbiť jeho kresťanskému svetonáhľadu.“⁴⁰

V Berlíne sa s vecou neponáhľali. Bolo by to iste nezvyklé, aby v priestore Veľkonemeckej ríše mohla legálne pôsobiť aj cudzia politická strana, aj keď v tomto prípade išlo o štát pod ochranou Ríše. Iste v tejto súvislosti poradca Pehm ešte 24. marca 1941 posielal do Berlína pôvodné znenia a nemecké preklady niektorých Tisových prejavov, ktoré Hlinkova slovenská ľudová strana vydala tlačou. Pritom vo svojej správe sa pozastavuje na Tisovej reči pred tajomníkmi strany a cituje z nej vetu: „My Slováci máme po prvý raz príležitosť, lebo po prvý raz máme moc v rukách, aby sme realizovali náš kresťansko-sociálny program.“ „Táto reč,“ komentuje Pehm, „stojí v príkrom kontraste k údajnému ohlasovaniu takzvaného slovenského kresťanského národného socializmu, ako sa to teraz dokázalo. Štátny prezident teda stojí, ako aj sám pripúšťa v prejave označenom III, na pôde kresťansko-sociálnych robotníckych odborov. Aj keď on ich nazýva národno-socialistickými, ony predsa len zostávajú kresťansko-sociálnymi organizáciami. V ďalšom on vyhlasuje, že sa nemožno zrieknuť kontrolnej činnosti parlamentu a jeho výboru pre šporeníe. V tejto reči je potom opäť raz narýchlo vpletená veta o vďačnej prítulnosti k Veľkonemeckej ríši a k Adolfovi Hitlerovi, aby sa tým mohlo kedykoľvek dokazovať: Hľa, my sme predsa za Nemecko.“⁴¹ (Išlo tam najpravdepodobnejšie o tri brožúrky s titulmi: *Blaho a česť národa*, *Vernosť svojmu rodu* a *Za jednotu národa*, v ktorých HSLS rozširovala do verejnosti prejavy prezidenta Tisu.)

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Tamže.

Vyslanec Ludin vo svojej ako vždy veľmi dôkladne redigovanej správe o politickej situácii na Slovensku, ktorú ako „rišske tajomstvo“ odoslal 19. októbra 1941, hlásil: „Aj o probléme Hlinkovej strany sa medzi Tukom a mnou častejšie diskutovalo. Strana, ktorá je pozostatkom demokratickej minulosti, platí ako mocenský prostriedok Tisu. Tuka, hoci je I. podpredsedom, nemá na stranu ani najmenší vplyv. Aj my sami sme sa o ňu len málo starali. Ale pretože ona predsa je tu, sama od seba zmrieť nemôže, a otvorený boj proti nej by takticky nebol rozumný, bolo by ju treba reorganizovať. Na Tukovo želanie sa dosiaľ nepodnikol žiaden krok v tomto smere, ak odhliadneme od bezpochyby vydareného pokusu zapriať stranu propagandisticky. Ale v dlhšej perspektíve sa bude musieť aj tu urobiť nejaké rozhodnutie.“⁴²

Krátko po veľmi dôležitej návšteve Tisu s Tukom a Machom u Hitlera v jeho tajnom poľnom stane *Wolfschanze* v lese pri Rastenburgu vo Východnom Prusku 20. októbra 1941 agent Bezpečnostnej služby *SS-Untersturmführer* Urbantke vo svojej obsiahlej správe o politickej situácii na Slovensku zaznamenal: „V slovenskej politike v poslednom čase sa udiali osobné zmeny, ktoré sa prejavujú naskrz povážlivé, pretože znamenajú pokračovanie politickej línie, ktorá bola násilne prerušená mocenským zásahom Ríše. Tak niekdajší generálny tajomník HSLS (Slovenská ľudová strana) Kirschbaum, ktorý po návšteve slovenských štátnikov koncom júla 1940 v Salzburgu na nemecký nátlak musel opustiť svoj post a bol potom stiahnutý do vojenskej služby, teraz bol vymenovaný za legačného radcu I. triedy na Slovenské vyslanectvo do Ríma. Pritom treba poznamenať, že Kirschbaum nevykonal celú vojenskú službu, ale vláda mu jeden rok vojenskej služby darovala. (...) Pri vymenovaní Kirschbauma sa Tisovi podarilo postupovať zvlášť prefičane, lebo mohol pohnúť Tukom, ktorý minulého roku ako nemecký exponent naliehal na odstránenie Kirschbauma z funkcie generálneho tajomníka HSLS, aby ho teraz formálne poprosil prijať to

⁴² PA AA, *Inland II g 17c, geheime Reichssachen*.

miesto v Ríme. Tuka teraz verí, že takto odstránil zo Slovenska Kirschbauma, ktorý sa mu javí ešte nebezpečnejším vo vnútornej politike; je to mienka, ktorú zdieľa aj legačný radca Endrös [z nemeckého vyslanectva]. Takto sa po druhý raz urobila tá istá chyba ako svojho času so Sidorom, keď ho vymenovali za vyslanca pri Vatikáne, aby ho odstránili z vnútornej politiky.“⁴³

V roku 1942 sa v tomto ohľade tiež veľa nezmenilo. Pod dátumom 22. marca 1942 nemecký konzul v Prešove vo svojej správe o politickej situácii na východnom Slovensku: „Súčasná všeobecná zahraničnopolitická a vnútropolitická situácia prináša so sebou, že prirodzene aj na slovenskom východe pracujú aj iné, ako Nemecku priateľské sily. Vedenie Hlinkovej strany na východnom Slovensku s poslancami Hutkom a Germuškom a akýmsi pánom Drábikom ako tajomníkom, ktorý sa zdá veľmi temnou postavou, je sotva priateľsky orientované voči Nemecku. Pretože však títo páni majú plné ruky práce na sledovaní osobných záujmov, chýba im dajaká silnejšia pribojnosť. Typickým pre postoj týchto kruhov sa javí to, že si pozvali na oslavu národného sviatku ako slávnostného rečníka údajne položidovského šéfredaktora *Slováka* Dr. Pauča. Ten vo svojej reči na Dómskom námestí v Prešove vyše jednej hodiny rozprával o pozitívnych výkonoch samostatného Slovenska, bez toho však, aby sa aspoň jedným slovom zmienil o *Führerovi* alebo o Nemecku. Naopak, vyhlásil ako tézu, že nech bude akýkoľvek výsledok tejto vojny, Slovensko v každom prípade si zachová svoju samostatnosť.“⁴⁴

Pod dátumom 25. marca 1942 nachádzame záznam z prijatia vyslanca Matúša Černáka, ktorý sa práve vrátil z Bratislavy, u štátneho podsekretára von Woermanna. Černák mu referoval, že tábory Tiso – Tuka stoja i naďalej nepriateľsky proti sebe. Je to však iba časť stále rastúceho vnútropolitického napätia medzi katolícko-kozervatívnym krídlom Hlinkovej strany a národnosocialistickým ideám nakloneným krídlom Tuku. Vo

⁴³ BA, R70 *Slowakei* 188.

⁴⁴ BA, R70 *Slowakei* 182.

vláde jediný minister, ktorý stojí na Tukovej strane, je Mach. Tukovi sa občas podarí presadiť zákony prispôsobené novým časom, ako napríklad židovské zákony. Ale s Tisom spriaznená väčšina vlády vždy dokáže prekaziť Tukove zámery v praxi. Musí sa pripustiť, že Tuka v národe má veľmi skromnú ozvenu. On je svojou povahou vedecký typ, uzavretý vo svojej izbe. Černák prosil, aby sa to bralo dôverne a príliš nedramatizovalo. On dúfa, že dôjde k dorozumeniu.⁴⁵

Zaujímavá je správa agenta „Wa.“ [Witiska ?] z 29. marca 1942 s udaním predmetu: „Hlinkova strana, zriadenie polície strany. – Agent „Bisk.“ Referuje o priebehu posledného zasadania Prezídia Hlinkovej strany, počas ktorého Macha pripustili až ku koncu, aby ho postavili pred hotové skutočnosti ohľadom nových úloh Hlinkovej gardy, pretože na tomto zasadaní Stano (...) predložil návrh na zmenu názvu Hlinkovej gardy na Gardu Strany (z HG na GS). Stano odôvodňoval svoj návrh tým, že meno Hlinku je už uvedené v názve strany a Hlinka s gardou nemal vlastne nič spoločné. Návrh však bol odmietnutý. Na tom zasadaní bolo rozhodnuté, že sa bude organizovať vlastná polícia strany, ktorá by mala zaisťovať bezpečnosť strany a vykonávanie jej opatrení. Tou políciou strany by sa mala stať Hlinkova garda, ale už v novej forme na základe nového organizačného poriadku. Osoba Macha je napriek všetkému podľa všeobecnej mienky aj naďalej prijateľná, lebo on sa dá ľahko ovplyvniť a predovšetkým, ak by akcia zlyhala, bude ho možno postaviť ako vinníka a odstaviť ho. Preto s novým človekom sa nechce riskovať.⁴⁶

O týždeň neskôr, 4. apríla 1942 vyslanec Ludin oznamoval do Berlína, že rozhodnutie o kritickej situácii padne na najbližšom zasadaní Širšieho predsedníctva Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, kde Tuka bude žalovať, že ho Tiso urazil. Tuka ukázal Ludinovi list pre Tisu, v ktorom hrozí svojou demisiou.

⁴⁵ PA AA, *Büro des Staatssekretär. Slowakei*, Bd. 2.

⁴⁶ BA, R70 *Slowakei* 48.

Toto zasadanie sa konalo 15. apríla a 19. apríla Ludin o ňom stručne referoval.

Užšie predsedníctvo HSLS 13. mája 1942 vydalo nový intervenčný poriadok pre organizačné jednotky strany. Už o tri dni neskôr Dr. Ludwig Dollmann, vedúci úradu Štátneho sekretariátu pre záležitosti nemeckej národnej skupiny na Slovensku, listom generálnemu tajomníkovi HSLS Dr. Aladárovi Kočišovi vehementne protestoval, že ten intervenčný poriadok hlboko raní práva nemeckej národnej skupiny.⁴⁷

Nepodpísaný informátor (podľa formy a štýlu by to mohol byť FritzFiala) 1. októbra 1942 poslal do Berlína krátku správu o „Tisovej konšpirácii s vodcami Hlinkovej slovenskej ľudovej strany na Sliachi“. ⁴⁸ Išlo tam zrejme o jeho účasť na zasadaní predsedníctva strany koncom septembra 1941, ktoré sa konalo na Sliachi. To bolo aj miesto Politickej školy pre mladých funkcionárov HSLS, ktorého tému *Slovák* zhustil ako „Proti národnej zrade a korupcii“. ⁴⁹

Dňa 6. októbra 1942 agent SS-*Obersturmführer* Urbantke hlási na Bezpečnostnú službu do Viedne s udaním predmetu: Korupcia v Hlinkovej strane. „Pred niekoľkými dňami Žid Langfelder zo Žiliny, ktorý požiadal u prezidenta výnimku, ukázal prípis žilinskej Hlinkovej strany. Jeden Árijec opäť žiadal o pracovné povolenie pre jedného Žida a dostal list od žilinskej Hlinkovej strany, ktorý tu podávame v nemeckom preklade.“ Ide o hlavičkový papier miestnej organizácie HSLS v Žiline s udaním „Vec: Žiadosť o podporu“. V liste podpísaní predseda, pokladník a tajomník MO HSLS v Žiline oznamujú adresátovi, že odporúčali jeho žiadosť na kladné vybavenie u kompetentných úradov, od ktorých vedia, že na základe tohto odporúčania žiadosti bolo vyhovené. „Pretože však s vybavovaním týchto úradných krokov mala Miestna organizácia HSLS, ktorá nevlastní žiadne ma-

⁴⁷ PA AA, Kult. 3 Nr 2, *Volksdeutsche in der Slowakei*, Bd. 2.

⁴⁸ PA AA, Pol. 3, *Pressburg* 310/1.

⁴⁹ *Slovák*, č. 252, 3. 11. 1942.

jetky ani príjmy a pracuje iba z príspevkov, obracia sa na Vás s prosbou o primeraný peňažný príspevok. Sme presvedčení, že našej prosbe vyhoviete s takým porozumením, s akým sme my vyšli v ústrety Vašej žiadosti.“ Vedúci Bezpečnostnej služby vo Viedni papier zadržal s označením „zdA“ (do archívu).⁵⁰

Tento vývoj k „princípu vodcovstva“ mal ohlas aj v Berlíne. Už 16. októbra si Woermann pozval Černáka a pýtal sa ho, čo znamená uvedenie *Führerprinzipu* na Slovensku. Černák mu odpovedal, že je to iba legalizovanie doterajšieho stavu v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Ale odklon od nemeckého *Führerprinzipu* je v tom, že na Slovensku vodcom je predseda strany, ktorý bude volený jej širším predsedníctvom a poslancami HSLS. Vnútropoliticky to znamená posilnenie Tisovej pozície. Národnosocialistické kruhy Tuka a spojenci, ku ktorým patrí aj on, Černák, majú svoje akčné pole podstatne mimo Hlinkovej strany.⁵¹

Nemci zrejme boli včas informovaní o prípravných prácach na vydanie zákona o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ktorý Snem SR schválil 22. októbra 1942 a ktorého § 3 znel: „Stranu navonok zastupuje Vodca alebo ním poverený člen predsedníctva Strany.“⁵² Aj proti tomuto zákonu hneď tvrdo protestoval Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny na Slovensku tak u generálneho tajomníka HSLS Kočiša, ako aj u samého Vodcu a prezidenta Tisu. Tiso sa však cítil zákonom upevnený vo svojej pozícii, takže na tieto protesty nereagoval.⁵³

Ďalšiu zmienku o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane som našiel až v elaboráte Ríšskeho hlavného bezpečnostného úradu, oddelenie III B 2 c. Šéf toho oddelenia *SS-Brigadeführer* Ohlendorf, vypracoval asi v apríli 1944 dokument, ktorého titul

⁵⁰ BA, R70, *Slowakei* 48.

⁵¹ PA AA, *Büro des Staatssekretär, Slowakei II.*

⁵² Zákon č. 215/1942 Sl. z.

⁵³ PA AA, *Kult. 3 Nr 2, Volksdeutsche in der Slowakei, Bd. II.*

je: „Zhrňujúci referát o politickej situácii a vývoji na Slovensku (od 1. augusta 1943 do 31. marca 1944).“ Je to dvadsaťsedem strán naozaj pozornej analýzy rozličných hlásení a správ, ktoré podáva veľmi presný obraz tých siedmich mesiacov na Slovensku. O Hlinkovej slovenskej ľudovej strane tam čítame: „Hlinkova garda ako nástroj nemeckej možnosti vedenia na spoločenskom základe bola vytisnutá z politického života na Slovensku uvedením nového organizačného štatútu, ktorým sa stala pomocným orgánom Hlinkovej strany bez samostatného poľa činnosti. Hlinkova strana, na ktorú zo strany Ríše možno vykonávať len veľmi malý vplyv následkom jej svetonázorovej základne a klerikálne zameraného vedenia, dosiahla na vnútropolitickom teréne bezpodmienečný náskok, aj keď jej ozvena v slovenskej verejnosti nie je príliš veľká. Toto jej prvenstvo sa odráža v prvom rade tým, že všetky politické a hospodárske kľúčové pozície sú obsadzované klerikálnymi, poľahke čechoslovakistickými silami. Vyslovene protinemecké a čechoslovakistické kruhy, ktorých hlavou sa stále viac vyklúva predseda snemu Dr. Sokol, nedajú ujsť žiadnej príležitosti, aby svoje pozície ešte pevnejšie rozbudovali. Dr. Sokol napríklad presadil, že predĺžením volebného obdobia parlamentu zvoleného 18. decembra 1938, ktoré vypršalo 18. decembra 1943, bývalí čechoslovakistickí stranícki politici, ktorí boli členmi tohto parlamentu, mohli si aj naďalej zachovať svoje parlamentné kreslá. Aj obecné voľby, ktoré sa konajú podľa nového volebného poriadku pre obecné samosprávy, sú využívané na to, aby sa vbudovali do samosprávnych orgánov voči Ríši nie priateľsky orientovaní zástupcovia Hlinkovej strany, poľahke vyslovení čechoslovakisti. Zvlášť jasne charakterizuje tieto zámery vymenovanie takmer výlučne ako čechoslovakisti známych kandidátov do poradného zboru mesta Bratislavy. Následkom takéhoto vývinu vo vnútropolitickom sektore, svojho času v Salzburgu nastolení nemeckí exponenti Tuka a Mach ustupujú stále viac do úzadia. Zatiaľ čo okolo Tuku je to stále pustejšie, Mach sa usiluje vychádzať s prezidentom bez väčších ťažkostí. To asi nie na poslednom mieste aj v nádeji, že po odchode Tuku sa stane

ministerským predsedom. Jeho postoj však môže vychádzať aj z nedostatku nemeckého krytia.⁵⁴

Potom nemecké dokumenty zase o Hlinkovej strane mlčia. Až v plnom priebehu povstania SS *Hauptsturmführer* Helmut Hoppe 4. októbra 1944 ďalekopisom hlásil do Berlína: „Hlinkova slovenská ľudová strana začína byť aktívnejšia. Pritom nepostupuje smerom na priblíženie sa k národnému socializmu, ale zdôrazňuje slovenský spôsob života. Tak 3. októbra oficiálny orgán strany *Slovák* uverejnil článok, ktorý prevzal z nitrianskych novín *Nitrianska stráž* pod titulkom ‚Jedine správna orientácia‘. V tomto článku sa zdôrazňuje, že jedine správnou orientáciou pre Slovákov je kresťanská sociálna spravodlivosť a kresťanské národovectvo. V *Slováku* mal článok nadpis ‚Nedáme sa zviest k opovrhnutiahodným extrémom‘. Vo svojom prejave 1. októbra pred funkcionármi HSLS v Nitre hovoril Opluštil ostro anti-boľševicky, ale zdôraznil, že slobodu Slovenska si môžu udržať jedine samotní Slováci. Na schôdzke dôverníkov HG 20. septembra 1944 bola medzi inými nadhodená otázka, ako je možné, že ľudia, ktorých HG zatkla, boli tak skoro znova prepustení. Kubala vyhlásil: Prichádzajú intervencie, ktorým musím vyhovieť. Sú to v prvom rade intervencie prezidenta, ktorý sa zaujímal o Žida Königsteina z Malaciek, o poslanca Tvrdeho zo Žiliny a ešte o iných.“⁵⁵

O tri dni neskôr Hoppe opäť hlásil ďalekopisom č. 552: „Vládne vyhlásenie Štefana Tisu ani naďalej nenachádza ohlas v pozitívnom zmysle.“ Ústredný tajomník Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Anton Adamec sa k tomu vyjadril: „Všetko, čo vláda robí, je komédia, pretože napokon sa tu bude robiť to, čo chce Vatikán.“ – Tento informátor bol jedným z vedúcich úradníkov Generálneho sekretariátu strany. – Správa pokračuje: „Pri príležitosti 6. výročia slovenskej autonómie (v rámci československého štátu) pokúša sa HSLS nájsť znova Hlinkov politický

⁵⁴ BA, R70, *Slowakei* 200.

⁵⁵ *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Dokumenty*. Bratislava 1970, s. 589.

testament, ktorý má byť údajne v Sidorovom vlastníctve. Tento závet má dokázať, že Hlinka nikdy nebol za samostatný štát, ale iba za autonómiu v rámci ČSR. V *Slováku* bol uverejnený 6. októbra článok ku dňu uchopenia moci na Slovensku, ktorý je podpísaný H. (Tento článok pripisovali samotnému Jozefovi Tisovi.) Píše v ňom, že Slováci musia nasadiť všetko, aby udržali dedičstvo 6. októbra, ktoré dosiahli s Božou pomocou. – Tento článok sa chápe ako zaujatie stanoviska k vládnemu vyhláseniu Štefana Tisu, ktorý označil 14. marec ako rozhodujúci a opätovne zdôraznil pomoc Nemecka Slovensku.⁵⁶

V ďalekopise č. 788 sám veliteľ nemeckej Bezpečnostnej polície a Bezpečnostnej služby na Slovensku *SS Obersturmbannführer* Dr. Josef Witiska 17. októbra 1944 hlásil: „Hlinkova strana, predovšetkým nový generálny tajomník Dr. Pavol Opluštil sa teraz pokúša pod vplyvom udalostí na Slovensku zjednotiť celý slovenský národ, pričom ako ‚svetonázor‘ má slúžiť Hlinkov kresťanský nacionalizmus. Tendencia tohto zjednocovacieho procesu je dôrazne katolícko-klerikálna, čo bolo vyjadrené aj v už spomínanom stanovisku *Katolíckych novín* proti *Gardistovi*. Niekdajší generálny tajomník Hlinkovej strany, terajší minister školstva Dr. Aladár Kočiš, voči ktorému Opluštil zaujíma veľmi nepriateľský postoj, sa teraz pokúša uskutočňovať tieto klerikálne tendencie v novom okruhu svojej pôsobnosti. 17. októbra mal prejav k slovenskému učiteľstvu, pričom sa zaoberal aj politickými udalosťami na Slovensku. Žiadal prísne potrestať a vyradiť všetky protištátne živly a uisťoval, že vláda v tomto ohľade urobí všetko, aby sa pomery na Slovensku znova konsolidovali.“⁵⁷

V ten istý deň agent -H- odoslal záznam „Delegácia HSLS u Prezidenta“. Pri rozhovoroch s niekoľkými ľuďmi z Hlinkovej gardy agent nadhodil otázku delegácie Hlinkovej strany, ktorá pod vedením Opluštila navštívila prezidenta a žiadala,

⁵⁶ Tamže, s. 592 – 593.

⁵⁷ Tamže, s. 606 – 607.

aby vzhľadom na povstanie všetky zaťažené osoby boli odstránené zo štátnych služieb. Podľa mienky ľudí z HG celé to bolo vopred dohodované medzi Tisom a Opluštikom a inscenované iba preto, aby HSLŠ a osobitne jej generálny tajomník Opluštík získali sympatie v národe. Potom pripomínajú, že práve Opluštík patrí k ľuďom, ktorí by medzi prvými mali byť odstránení. Lebo v každom prípade napríklad Mach urobil pre slovenský štát viac ako Opluštík a dlho žiadne také nečisté obchody nerobil, ako on. Ako ten Mach na začiatku mal dobrú vôľu k pozitívnej práci, ale od roku 1942 určitá klika si ho systematicky robila úslužným pre svoje ciele.“ A pokračuje vo vypočítavaní chýb a krívd opravdivých národných socialistov.⁵⁸

V ďalšom ďalekopise č. 1134 z 25. októbra 1944 Dr. Witiska zase hlásil: „Najväčšia časť slovenských miest je ochotná spolupracovať, iba Hlinkova slovenská ľudová strana ignoruje Slovensko-nemeckú spoločnosť.“ V tom istom hlásení oznamoval, že „úradný komentár Slovenskej tlačovej kancelárie, vydaný k piatemu výročiu zvolenia Tisu za prezidenta republiky 26. októbra (autor Dr. Húska), označuje Tisovu autoritu ako podporovanú rýdzim kresťanským demokratizmom. Tá istá tendencia sa prejavila aj v Kočišovej reči.“⁵⁹

V hlásení z 25. októbra 1944 o návšteve českého šéfredaktora Jana Scheinhosta u arcibiskupa Kmeřka v Nitre (Scheinhost bol predtým funkcionárom Šrámkovej *Lidovej strany*) agent SD cituje: „Vo všeobecnosti ani jeden slovenský biskup sa nekloní k politickej činnosti kňazov, aj keď ide o Ľudovú stranu, lebo sa boja, že by tým stratili dôveru veriacich iného politického presvedčenia. Všetci sú za myšlienku slovenskej štátnosti a prezident Tiso je medzi nimi veľmi obľúbený. (...) Na Slovensku jestvujú dnes vlastne dve sily: Strana, ktorá vedie štát, a cirkevné spoločenstvo. Je síce pravda, že cirkevné spoločenstvá sú spokojné so svojím postavením v Slovenskom štáte, ale napriek tomu chcú byť rešpektované ako od štátu nezávislé. (...) Medzi

⁵⁸ BA, R70, *Slowakei* 48.

⁵⁹ Tamže, s. 618 – 619.

katolíkmí Slovenska sú totiž aj ľudia, ktorí držia síce so Slovenskou ľudovou stranou, ale nie sú ňou nadšení. Okrem toho sú tu aj najchudobnejšie ľudové vrstvy, ktorým je kňaz milší než predseda Hlinkovej organizácie.“⁶⁰

Už spomenutý Dr. Witiska 29. októbra 1944 ďalekopisom č. 1304 hlásil: „Z katolíckej strany zintenzívnenie mierovej propagandy na základe pápežskej výzvy konať prosebné modlitby, aby náboženstvo znova hralo hlavnú úlohu. (...) Hlinkova strana pripravuje veľkú aktivitu s cieľom zjednotiť celý národ ideologicky podľa Hlinkových zásad ‚Za Boha a národ‘ (kresťanský nacionalizmus). Pritom ako to kresťanské vo vlastnom zmysle slova sa zdôrazňuje sociálna politika. Začiatok sa už urobil doterajšími prejavmi Kočiša, Pauča a Opluštila. 27. októbra hovoril Opluštil na internom podujatí príslušníkov Združenia priemyslu, živnostníctva a peňažníctva (slovenská stavovská sekcia) o sociálnej politike a sociálnych podujatiach strany. Druhý rečník, predseda Najvyššieho úradu pre zásobovanie Dr. Ondruška, hovoril o zásobovacích opatreniach pre pracujúcich. Uistil, že pre pracujúcich Slovákov sa urobí všetko. Vedľa ideologických nárokov na vedenie zo strany Hlinkovej strany je znova silnejšie opieranie sa o zákon o štátnej strane, na ktorého základe Hlinkova strana ako autoritatívna strana musí obsadiť všetky kľúčové postavenia. Medziiným úmysel vymenovať všetkých miestnych, okresných a župných veliteľov HG, a to v personálnej únii s miestnymi, okresnými a župnými predsedami strany. Ako ideálny vzor personálna únii stranícky funkcionár – funkcionár HG – funkcionár politickej správy (starosta, okresný náčelník, župan) a plnou osobnou zodpovednosťou každého funkcionára na zverenom mu úseku práce. Tým sa má zabrániť novému puču.“⁶¹ V ďalekopise č. 2365 Witiska zaznamenáva, že pred zasadaním parlamentu 15. novembra sa zišiel klub poslancov Hlinkovej strany za predsedníctva prezi-

⁶⁰ BA, R70, *Slovakie* 112.

⁶¹ *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Dokumenty*. Bratislava 1970, s. 623 – 624.

denta Tisu. Na programe bola reorganizácia parlamentu a zoznam poslancov.⁶²

Úrad Šefa pohotovostnej skupiny H vo svojej súhrnnej správe Hlavnému úradu ríšskej bezpečnosti v Berlíne z 28. novembra 1944 hlási: „Ústavnou oporou slovenského štátu je autoritatívna jednotná strana, Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá pod vedením štátneho prezidenta Dr. Tisu a konzervatívnych členov predsedníctva (predsedu parlamentu Dr. Sokola, ministra hospodárstva Dr. Medrického, podpredsedu parlamentu Dr. Karola Mederlyho a exministra Stanu) chce utvoriť kresťansko-sociálnu základňu pre demokratickú republiku, ktorú pokladajú za ideálnu formu, pričom by sa pri úplnom zachovaní národných a náboženských hodnôt uspokojili podľa okolností aj s federáciou. (...) Hlinkova strana vidí v opäť zosilnenej HG mocenskú a ideologickú konkurenciu, a preto sa usiluje dosiahnuť vplyv na gardu, ktorá je podľa stanov straníckou zložkou. (...) Okrem mocenských úvah hrajú pritom podstatnú úlohu aj ideologické motívy. HG sa pokladá za národnosocialistickú a s Nemcami absolútne spriateľenú formáciu, kým strane káže kresťanský nacionalizmus ako slovenskú ideológiu a politicky charakterizuje slovensko-nemeckú spoluprácu a priateľstvo v prejavoch a v tlači vždy len ako vec účelnosti, a nie ako citový zväzok. Ako ústavne a zákonne totalitná a jednotná strana má Hlinkova strana nepochybne väčšie možnosti než garda. Po povstaní sa pokúsila posunúť svojich starých členov do popredia a dostať ich do štátnych a súkromných špičkových pozícií. Ideologicky strana pripravovala propagandistické ťaženie za slovenský kresťansko-sociálny svetonázor a sám Opluštil prijal túto akciu do svojho programu ako jednu zo svojich najsúrnejších úloh. Hlavný redaktor *Slováka* Dr. Paučo, obľúbenec Tisov, hovoril pred príslušníkmi Domobrany o probléme slovenskej duchovnej orientácie a pritom jednoznačne konštatoval, že pre Slovákov prichádza do úvahy len kresťansko-nacionálny svetonázor. Ešte jasnejšie to formuloval poslanec Čavojský v rozhla-

⁶² Tamže, s. 649.

sovom prejave 18. novembra 1944. Čavojský povedal doslova: „Ako svojbytný a kresťanský národ chceme, aby sme mohli žiť na svojom, slobodne a svojím spôsobom. Dobrý a uvedomený Slovák si neprial pánov, ale chcel byť pánom na svojom. Tak isto si neprajeme výmenu cudzích ideológií, lebo ony nám nezodpovedajú, ale chceme ako kresťania celý sociálny, hospodársky a kultúrny život utvárať podľa kresťanského svetozázoru.“ (...) „V týchto časoch nesmieme zabudnúť, že cudzie záujmy nie sú vždy v súlade aj s našimi záujmami.“ Čavojský chce tým povedať slovenskému národu, aby sa nehlásil k nijakej vojnu vedúcej strane, ale by pracoval len pre seba a vyčkal, ako sa pomery ďalej vyvinú.“⁶³

Po potlačení povstania nemecké vojská držali obsadené Slovensko, lebo jeho územie sa stalo operačným územím východného frontu. Nemeckí velitelia v tejto situácii postupovali podľa svojich vojenských potrieb a kde-tu obsadzovali aj budovy patriace Hlinkovej strane. Keď takto obsadili jej sekretariát v Dolnom Kubíne a generálny tajomník HSLD Dr. Opluštil intervenoval v tej veci u nemeckého veliteľa *Obergruppenführera* a generála Höfleho, ten rešpektoval verejnú funkciu strany a vydal svojej armáde rozkaz: „Slovensko je spojenecký štát Veľkonemeckej ríše a stojí pod nemeckou ochranou. Hlinkova slovenská ľudová strana a Hlinkova garda sú sily, na ktorých spočíva slovenský štát. Ich činnosť slúži na udržanie bezpečnosti a poriadku v krajine. Preto rozkazujem, aby im bola dávaná možnosť nehatenej činnosti v pozitívnom zmysle a osobitne, aby sa nemecké jednotky vyhýbali obsadzovaniu budov alebo vlastníctva HSLS a HG.“⁶⁴

Jednou z hlavných činností Hlinkovej strany po potlačení povstania boli nespočetné intervencie u rozličných nemeckých zodpovedných činiteľov na záchranu desaťtisícov slovenských vojakov a partizánov, ktorí padli do nemeckého zajatia. Počnúc

⁶³ *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava 1965, dok.556, s. 856 – 858.

⁶⁴ BA, R70 *Slowakei* 171.

miestnymi funkcionármi cez okresných a oblastných tajomníkov až po generálny sekretariát v Bratislave, ba vo vážnych prípadoch aj sám predseda strany prezident Tiso, všetci sa usilovali predísť odvážaniu tých vojakov do Nemecka. Hľadali pre nich vojensky dôležité pracoviská na Slovensku a zaručovali sa pred Nemcami, že to nie sú boľševici ani nepriatelia Nemecka, ale dobrí Slováci, zavedení falošnou propagandou, alebo prinútení mobilizačnými rozkazmi narukovať pod trestom smrti.

Tak napríklad je v nemeckých archívoch list generálneho tajomníka HSLŠ Opluštila, adresovaný nemeckému veliteľovi na Slovensku 31. januára 1945, v ktorom mu posíela už piaty zoznam slovenských vojakov internovaných v Nemecku a na Slovensku, za ktorých intervenovali funkcionári Hlinkovej strany. Opluštíl opätovne prosí Höfleho o jeho všestrannú pomoc pre týchto slovenských vojakov.⁶⁵

Šieste výročie vyhlásenia samostatného Slovenského štátu poskytlo však tak Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ako aj Nemcom možnosť nielen uvedomiť si, ale aj verejne prejavíť svoje skutočné presvedčenie. Veľmi výstižne to dokumentuje nepodpísaná, nedatovaná ale *Abwehrom* zaregistrovaná a v ústrednom nemeckom archíve uložená správa asi zo 17. marca 1945 o situácii na Slovensku. V nej čítame: „Obraz slovenskej tlače k 14. marcu sprostredkuje v dokumentárnej forme tichý odstup od nemecko-slovenského osudového spoločenstva. Kľúčový článok *Slováka*, úvodník prezidenta Dr. Tisu pod nadpisom „Idea 14. marca“, ako ani článok podpredsedu parlamentu „Správna orientácia“ ani jediným slovom sa nezmieňujú o nemeckej účasti na vyhlásení samostatnosti a ani jednou vetou nepoukazujú na spoločné stanovisko v súčasnosti alebo pre budúcnosť. Slovenská ľudová strana Andreja Hlinku má udávať smer slovenskej politike. Vývody generálneho tajomníka strany, ktoré sa rozvíjajú v súlade s prezidentovými, sa teda musia pokladať za smernice. Dr. Opluštíl zdôrazňuje tieto zásady:

⁶⁵ BA, R70 *Slowakei* 90.

1. Správna orientácia slovenského národa spočíva v jeho priznaní sa k štátnej samostatnosti, ktorá bola obnovená Slovenskou republikou.
2. Zodpovedná slovenská politika sa musí rozvíjať na základe sociálnych a kresťanských zásad.
3. Treba s istotou počítať s tým, že marxistický socializmus a liberalistický kapitalizmus, z ktorých ten novší sa vyvinul z predošlého, napriek tomu, že dnes stoja formálne na tej istej platforme, ale keď sa pominie nebezpečenstvo, ktoré ich teraz spája, budú proti sebe vzájomne bojovať. (Toto oficiálne konštatovane teda vychádza z toho, že Nemecko bude porazené.)
4. Národ a jeho život sú alfa a omega našej práce. V tomto zmysle vždy chápala svoje poslanie Hlinkova slovenská ľudová strana.

Vývody štátneho prezidenta charakterizuje ten istý duchovný postoj. Nositeľ štátnej ceny Dr. Ďurčanský, ktorému Štátna cena bola udelená „za jeho vedeckú činnosť s osobitným ohľadom na obranu záujmov slovenského národa a jeho štátu“, píše pod nadpisom „14. marec – symbol slovenskej slobody“: (...) Je zbytočné poznamenať, že v tom článku sa nenachádza nič o politike tohto priestoru.“

K článku ministra národnej obrany a podpredsedu vlády SR Štefana Haššika „Národ, štát a armáda“ autor dokumentu poznamenáva: „Sú to naskrz mohutno výbušné vety bez zaujatia vojensko-zahraničnopolitického stanoviska. Slovenský vojak sa dozvie, za čo má bojovať: Za slovenský štát. Ale sa mu nehovorí, proti komu má bojovať a s kým má bojovať.“⁶⁶

Na záver môžeme asi takto zhrnúť predmet našej témy.

Vláda Hitlerovej Nemeckej ríše spočiatku nemala žiaden osobitný záujem o Slovensko a jeho obyvateľov. Až po začatí expanzívnej zahraničnej politiky pod heslom „*völkisch*“, čo zna-

⁶⁶ BA, R70, *Slovakie* 75.

menalo dôkladne rozpracované plány na privtelenie všetkých s Ríšou susediacich etnických Nemcov s územnými celkami, ktoré väčšinou obývali a ktorých intenzívna propaganda privádzala k organizovaným hnutiam „*Heim ins Reich!*“

Prvým, a najmä po *Anschlusse* celého Rakúska v marci 1938 najaktuálnejším adresátom tejto politickej propagandy boli občania Česko-slovenskej republiky nemeckej národnosti – sudetskí Nemci, ktorí tvorili trojmiliónovú menšinu a ktorých sa Henleinovi podarilo v drvivej väčšine zomknúť do jednotných šikov jeho strany. Po ich príklade a s nimi sprostredkovanými finančnými prostriedkami z Ríše sa aj na Slovensku utvorila Nemecká strana, ktorú viedol sudetský Nemec Ing. Franz Karmasin. Vtedy sa začali aj sudetskí Nemci zaujímať o národné opozičné strany na Slovensku – teda Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu a maďarské strany, ktorých podporu potrebovali na dosiahnutie svojich cieľov. Keď pochopili, že aj v Hlinkovej strane najmä mladí radikálne orientovaní túžia nielen po autonómii v rámci česko-slovenského štátu, ktorá bola stálym programom strany, ale aj po úplnom osamostatnení Slovenska, to vzbudilo osobitný záujem v Ríši. Vládne miesta v Berlíne vycítili, že úspech Hlinkovej strany môže zoslabiť vládu v Prahe, preto zaujímali k autonomistickému hnutiu kladný postoj. Ale po vyhlásení autonómie 6. októbra 1938 Hitler pokladal tento nový stav česko-slovenskej federácie za pozitívne riešenie a zakázal akékoľvek kontakty so slovenskými radikálmi, ktorí neprestávali so zámermi samostatnosti, a zakázal svojim diplomatom vyjadrovať sa akokoľvek v tejto otázke. Ešte 1. novembra 1938, keď sa prof. Tuka po prvý raz stretol vo Viedni so štátnym podsekretárom nemeckého ministerstva zahraničných vecí Woermannom, ktorého k nemu priviedol Karmasin, a Tuka hneď vyšiel s ideou samostatného Česka a samostatného Slovenska, Woermann mu celkom otvorene povedal, že Nemecko je momentálne pre každý prípad za zotrvanie Slovenska v štátnom zväzku s Českom a Karpatskou Ukrajinou, lebo to pokladá za správne riešenie. Bude však podporovať všetko, čo by mohlo slúžiť na upevnenie práv autonómie. Pri úradnom zázname, ktorý o tom stretnutí

vyhotovil Woermann 7. novembra v Berlíne, nachádza sa však voľný list s rukopisným záznamom: „Informoval som Seyss-Inquarta, že pán *Reichsminister* by bol vďačný, keby on pestoval spojenie s Tukom, ale bez toho, že by zaujímal dajaké stanovisko a aktivizoval Tuku.“⁶⁷ Bol to teda von Ribbentrop, ktorý ako prvý nahliadol, že v Hlinkovej strane prítomné tendencie k samostatnosti môžu byť perspektívne užitočné pre zámery Ríše. Odtiaľ potom intenzívnejšie spravodajstvo o vývoji v Hlinkovej ľudovej strane.

Na základe toho spravodajstva v Berlíne veľmi skoro pochopili, že Hlinkova strana ako najrobustnejší politický subjekt je síce rozhodujúcim faktorom v slovenskej politike, ale pre jej ideologickú viazanosť na kresťanskú sociálnu náuku a cez jej silno klerikálne vedenie aj na Vatikán. Nebude sa môcť využiť na šírenie národného socializmu a pre politické zámery Nemeckej ríše. Preto sa postupne dopracovali k tomu, že realisticky rešpektovali Hlinkovu stranu, ale svoju politiku založili na ovplyvňovaní jej vybratých činiteľov. Najmä po vyhlásení slovenskej samostatnosti už aj formálne ich partnerom sa stal Tiso nie ako predseda strany, ale ako hlava štátu, a Tuka s Machom ako ich ľudia na čele slovenskej vlády. S Tisom korektne vyjednávali, rešpektujúc jeho ústavné postavenie, ale pritom Tuku a Macha všemožne podporovali tak svojím mocenským vplyvom, ako aj financovaním ich pronemeckej verejnej činnosti, počnúc tlačovým orgánom Hlinkovej gardy *Gardista*. Vnútorne krízy, ktoré vyvolávala táto nejednotnosť slovenského politického vedenia, Nemcom príliš neprekážali. S jednotným politickým blokom boli by mali oveľa viac a ťažších problémov než s malým štátom, ktorého vedenie bolo trvalo rozčesnuté na dve navzájom si oponujúce a nezmieriteľné zoskupenia. Takto Nemcom stačilo balansovať momentálne výkyvy raz na jednu, potom na druhú stranu, čím si mohli udržať stálu výsostnú kontrolu a hlavne udržať na Slovensku občiansky poriadok a pokoj,

⁶⁷ PA AA, Pol. IV, 352, *Slowakei* 5, Bd. 1.

čím sa až do jesene 1944 vyhli nutnosti vojensky sa angažovať na jeho území.

To vysvetlí relatívne skromný záujem nemeckej diplomacie a jej tajných služieb o Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu ako takú. Pozornosť jej venovali iba v tých okamihoch, keď to vyžadovalo spomenuté balansovanie medzi silami v slovenskej vnútornej politike.

Bratislava 2014

Milan S. Ďurica

linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde

v edícii vyšli:

1. **Odkedy sme Slováci?** 36 strán
2. **Polemický pohľad na Dejiny Katolíckej cirkvi** 40 strán
3. **Kedy sme vstúpili do dejín?** 40 strán
4. **Nacionalizmus alebo národné povedomie?** 36 strán
5. **Priblížiť sa k pravde**
Kritický pohľad na Stanovisko Historického ústavu SAV
k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov 210 strán
6. **Moravskí Slováci a cyrilo-metodovské dedičstvo** 36 strán
7. **Jozef Tiso v očiach neslovenských autorov** 36 strán
8. **Slovenská republika a jej vzťah k Svätej stolici (1939 – 1940)** 92 strán 9.
Slobodní murári včera a dnes 50 strán
10. **T. G. Masaryk a jeho vzťah k Slovákom** 50 strán 11.
Čo ohrozuje našu štátnosť? 46 strán 12.
Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom 56 strán 13.
Židia zo Slovenska 40 strán 14.
Slováci a Sedembolestná 56 strán 15.
Jozef Tiso a Židia 236 strán 16.
Vzťahy medzi Slovákami a Čechmi 60 strán 17.
Vedecký chodník k Bohu 62 strán 18.
Démonizmus v živote a literatúre 34 strán 19.
Slovenský národný odpor proti nacizmu 46 strán 20.
Slovenská republika 1939 – 1945 podľa očitého svedka, švajčiarskeho diplomata 64 strán
21. **Zločin vo fundamente** 48 strán
22. **Slovenské dejiny a ich historiografia** 44 strán

23. **Národná identita a jej historický profil v slovenskej spoločnosti** *56 strán*
24. **Ohrozenie kresťanstva v súčasnej politickej situácii** *48 strán*
25. **Súčasná slovenská historiografia** *64 strán*
26. **Ferdinand Ďurčanský a jeho vzťah k Hitlerovmu Nemecku** *28 strán*
27. **O pôvode a dejoch Slovákov** *44 strán*
28. **Osudné dni marca 1939** *44 strán*
29. **Slovenská štátnosť v dejinách a dnes** *44 strán*
30. **Dvadsať rokov Slovenskej republiky** *60 strán*
31. **Priblížiť sa k pravde**
Ideologické tézy a historické fakty *256 strán* 32.
Slovenská politika 1938 – 1939 vo svetle Tisovej náuky o štáte *44 strán*
33. **Sv. Konštantín a Metod**
Dielo a dedičstvo u Slovákov *58 strán* 34.
Jozef Tiso a Vatikán *112 strán* 35.
Andrej Hlinka a slovenskí katolíci očami Svätej stolice 1918 – 1927 *128 strán*
36. **Slovenská republika 1939 – 1945**
Vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia *96 strán*
37. **Sv. Ján Bosco na Slovensku** *80 strán*
38. **Židia na Slovensku v rokoch 1938 – 1948** *86 strán*

S historickou tematikou vyšli
vo vydavateľstve LÚČ tieto publikácie:

Milan S. Ďurica: **Jozef Tiso, Životopisný profil**, štvrté doplnené
vydanie v r. 2014, *704 strán*

Milan S. Ďurica: **Die Slowakei in zeitlicher Abfolge von zwei
Jahrtausenden** *502 strán*
(Dejiny Slovenska a Slovákov 5. vydanie v ne-
meckom preklade, krátené)

Milan S. Ďurica: **Dejiny Slovenska a Slovákov**, piate doplnené
vydanie v r. 2013, *982 strán*

Ján Ch. Korec: **Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou** *800 strán*

Ján Ch. Korec: **Cirkev v zápase stáročí** *488 strán*

Ján Ch. Korec: **Čo nepoznáme z histórie** *352 strán*

Ján Ch. Korec: **Čo nepoznáme z histórie 2.** *280 strán*

Ján Ch. Korec: **Dni a roky po barbarskej noci** *176 strán*

Karol Sidor, František Vnuk: **Andrej Hlinka** *1030 strán*

Štefan Šmálik: **Boží ľud na cestách** *792 strán*

František Vnuk: **Stopäťdesiat rokov v živote národa** *470 strán*

Štefan Vragaš: **Cyrilo-metodské dedičstvo v náboženskom,
národnom a kultúrnom živote Slovákov** *144 strán*

Vydal LÚČ, vydateľské družstvo Bratislava, Špitálska 7, 813 59 Bratislava v roku 2014 ako svoju 976. publikáciu, v edícii *linea recta brevissima* ako 39. publikáciu. Korektúry textov Eva Kohutiarová. Sadzba Milan Sabo. Prvé vydanie. 44 strán.

ISBN 978-80-7114-983-5

Knihy z vydavateľstva LÚČ si môžete objednať:
www.luc.sk • e-mail: predaj@luc.sk • tel.: 02/ 6042 1231

LINEA RECTA BREVISSIMA

priamo najbližšie k pravde

39

*Ústav dejín kresťanstva na Slovensku
v spolupráci s vydavateľstvom LÚČ
v edícii LINEA RECTA BREVISSIMA predkladajú
záujemcom stručnou, ale vedecky dokumentovanou formou
menej známe, kontroverzné, zamlčovane a neraz falšované
historické témy a ich účelovo podmienené interpretácie,
ktoré sa odrážajú na súčasnom myslení mnohých
a podmieňujú spoločenské dianie v našom národe a štáte.*

*Naším zámerom je priblížiť sa k historickej pravde.
Lebo len pravda naozaj oslobodzuje.*

- 30. Dvadsať rokov Slovenskej republiky
- 31. Priblížiť sa k pravde. Ideologické tézy a historické fakty
- 32. Slovenská politika 1938 – 1939 vo svetle
Tisovej náuky o štáte • 33. Sv. Konštantín a Metod. Dielo
a dedičstvo u Slovákov • 34. Jozef Tiso a Vatikán
- 35. Andrej Hlinka a slovenskí katolíci
- 36. Slovenská republika (1939 – 1945)
- 37. Sv. Ján Bosco na Slovensku
- 38. Židia na Slovensku v rokoch 1938 – 1948

ISBN 978-80-7114-964-4

9 788071 149644